

Mgr Anna Kowal-Pawul
Katedra Finansów i Rachunkowości
Instytut Ekonomii i Finansów
Uniwersytet Rzeszowski

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Ekonomiczne uwarunkowania i konsekwencje cyfryzacji podatku od towarów i usług w Polsce

Wybrany temat jest związany z problemem luki VAT w Polsce, jak i w całej Unii Europejskiej oraz metodami radzenia sobie z tym zjawiskiem. Dowodem trudności w funkcjonowaniu VAT w Unii Europejskiej jest wydana w 2010 roku przez Komisję Europejską Zielona księga. W tym dokumencie podkreślono podatność na oszustwa podatkowe wynikające ze słabości przepisów podatkowych oraz ograniczeń informacyjnych i zarekomendowano wykorzystanie nowych technologii mających usprawnić i uprościć pobór podatku VAT. W Polsce do 2016 roku wdrażano instrumenty doraźne mające zastosowanie w stosunku do określonych branż, towarów czy usług, co w praktyce oznaczało przesunięcie nieuczciwych procedurów do innych. Z perspektywy całej gospodarki skala nadużyć nie zmniejszała się. W związku z tym od 2016 roku w Polsce wprowadza się rozwiązania mające na celu zbudowanie skutecznego systemu kontroli, zarządzania i analizy danych w czasie rzeczywistym, wykorzystując również sztuczną inteligencję. Ten proces w niniejszej pracy określa się mianem cyfryzacji podatku od towarów i usług.

Celem głównym podjętych badań jest ocena konsekwencji procesu cyfryzacji podatku od towarów i usług w Polsce z punktu widzenia budżetu państwa oraz działalności przedsiębiorstw. Na potrzeby rozważań wyznaczono również cele pomocnicze związane z identyfikacją oraz oceną kosztów i korzyści ponoszonych przez przedsiębiorstwa w związku ze stosowaniem narzędzi w ramach cyfryzacji podatku od towarów i usług. Za cel obrano także ukazanie korzyści z ujednolicenia stawki podatku od towarów i usług jako wsparcia procesu cyfryzacji w walce z negatywnym zjawiskiem luki podatkowej.

Niniejsza dysertacja składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem i podsumowanych zakończeniem. Trzy pierwsze rozdziały pracy mają charakter teoretyczno-empiryczny. Rozdział czwarty i piąty mają charakter empiryczny.

Rozważania w rozdziale pierwszym poświęcone są przedstawieniu ewolucji ekonomicznej teorii opodatkowania. Jest to zagadnienie bardzo istotne – podatki od dawna, znajdują się stale w centrum zainwestowania zarówno teorii, jak i praktyki. Zadaniem badań w zakresie teorii opodatkowania jest dobór odpowiednich podatków, będących elementami składowymi systemu podatkowego, ale także ocena konstrukcji poszczególnych podatków, w tym przedmiotu opodatkowania i stawek. Rozważania tego rozdziału nawiązują także do zróżnicowania stawek podatków konsumpcyjnych. Badania na ten temat były i są prowadzone przez ekonomistów na całym świecie – w tym rozdziale wymienione te, które je zapoczątkowały. W sytuacji, gdy nauka nie sugeruje konkretnego rozwiązania w odniesieniu do konstrukcji podatku (w tym podatku VAT) – sposobem doskonalenia systemu podatkowego może okazać się *benchmarking*, czyli porównywanie różnych rozwiązań podatkowych na świecie. Podsumowaniem w rozważań w rozdziale pierwszym jest charakterystyka czynników, które warunkują sprawność poboru podatków. Konstruktorzy systemu podatkowego powinni z dużym zainteresowaniem odnosić się do czynników warunkujących bezproblemowy pobór podatków. Wysłuchanie w potrzeby podatników i zderzenie tych realiów z finansowymi potrzebami państwa może być gwarantem sukcesu całego systemu podatkowego.

W rozdziale drugim dokonano charakterystyki systemu zobowiązań podatkowych w Polsce. Dokonano klasyfikacji obciążeń podatkowych, przedstawiono funkcje podatków oraz scharakteryzowano ich elementy konstrukcyjne. Szczególna uwaga została zwrócona na podatek od towarów i usług oraz jego ewolucję w polskiej praktyce gospodarczej i proces dostosowania do wymogów unijnych. Ponadto zwrócono uwagę na zjawisko ucieczki przed podatkiem (w tym przed podatkiem VAT) i wskazano jego determinanty oraz formy. Rezultatem tego zjawiska jest luka podatkowa. Dokonano jej szczegółowej charakterystyki oraz metod jej pomiaru.

Kolejnym ważnym punktem rozważań w tym rozdziale jest syntetyczna ocena podatku od towarów i usług, a w szczególności funkcjonowania obniżonych stawek. Tematyka ta została poruszona w kontekście badań nad kwestią i korzyściami ujednolicenia stawki VAT.

Ponadto, dokonano analizy oraz oceny dotychczasowych rozwiązań wprowadzonych do polskiej praktyki gospodarczej w celu ograniczenia luki VAT oraz ukazano przyczyny ich wycofania bądź przekształcenia.

Rozdział trzeci poświęcony został zagadnieniu cyfryzacji podatku od towarów i usług. Przedstawiono genezę tego procesu, definicję oraz scharakteryzowano narzędzia, poprzez które dokonuje się rewolucja cyfrowa w systemie podatku VAT i zmienia się sposób komunikacji między państwem a podatnikiem. Narzędzia, które są częścią procesu digitalizacji to: Jednolity

Plik Kontrolny, mechanizm podzielonej płatności, System Teleinformatyczny Izby Rozliczeniowej, biała lista, kasy online oraz e-faktury. Trend w cyfryzacji podatku VAT można zaobserwować także w innych krajach Unii Europejskiej, z tego też powodu dokonano porównania narzędzi stosowanych w Polsce oraz w innych krajach członkowskich Unii Europejskiej.

Wyniki wykonanych badań empirycznych ujęto w rozdziale czwartym i piątym. Przeprowadzenie w sposób kompleksowy analizy gospodarczych konsekwencji cyfryzacji wymaga zbadania jej wpływu na działalność przedsiębiorstw. Rozdział czwarty skupia się na analizie badań ankietowych, w tym: korzyści i kosztów wynikających ze stosowania rozwiązań w ramach cyfryzacji podatku VAT. Z tej części pracy można również dowiedzieć się, czy polscy przedsiębiorcy uznają cyfryzację podatku VAT jako czynnik ograniczający nieuczciwą konkurencję w obszarze podatków.

W rozdziale piątym dokonano analizy wpływów podatkowych z tytułu podatku VAT ogółem oraz w wybranych sekcjach: w budownictwie i handlu w latach 2010-2020 (zatem przed i w trakcie rozpoczęcia procesu cyfryzacji) w ujęciu procentowym, nominalnym i dynamicznym. Zwiększające się wpływy podatkowe nie muszą być rezultatem rozwiązań uszczelniających system podatkowy, zatem konieczna staje się ocena danych dotyczących luki podatkowej. Porównawcze badania skali oszustw podatkowych związanych z podatkiem VAT w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej oparto na statystykach luki VAT publikowanych przez Komisję Europejską.

Zwrócono również uwagę na zaległości budżetowe z tytułu podatku VAT w ujęciu nominalnym oraz w relacji do wpływów z tego podatku. Przedstawiono również dane dotyczące skuteczności egzekwowania zaległości podatkowych i zbadano, czy na tę kwestię ma wpływ cyfryzacja podatku od towarów i usług.

Kolejnym aspektem poruszonym w rozdziale piątym jest wpływ cyfryzacji podatku VAT na wartość dodaną sekcji F i G. Jednym z przejawów nieuczciwej konkurencji jest nierejestrowanie sprzedaży, czyli ucieczka przed podatkiem. Przedsiębiorstwa, które praktykują takie działania, są bardziej konkurencyjne z tego względu, że mogą zaproponować niższą cenę od przedsiębiorstw sumiennie wypełniających obowiązki podatkowe. Przeprowadzone badania pozwolą stwierdzić czy cyfryzacja przyczynia się do ujawniania dochodów i wychodzenia przedsiębiorstw z szarej strefy oraz czy różnica w stopniu cyfryzacji w wybranych sekcjach ma w tej kwestii znaczenie. Ograniczenie oszustw podatkowych będzie miało odzwierciedlenie we wzroście wpływów podatkowych, a od strony statystycznej powinno to spowodować jednocześnie wzrost wartości dodanej sekcji.

W rozdziale piątym wskazano również rozwiązania, które mogą ograniczyć lukę VAT. Zaproponowano działania na polu technicznym (z wykorzystaniem nowych technologii) i legislacyjnym:

1. Ograniczenie zawichości polskich przepisów podatkowych, które mają wpływ na ubytek dochodów podatkowych. Pomocne w tej kwestii mogłoby być ujednoczenie stawki VAT;
2. Postęp w cyfryzacji podatku VAT, zastosowanie technologii *blockchain* wprowadzającej zmianę w sposobie rozliczania podatku: sposobu poboru i zwrotu podatku, sposobu rozliczeń i weryfikacji transakcji oraz mechanizmu fakturowania;
3. Promowanie płatności bezgotówkowych oraz zmniejszenie limitu płatności gotówkowych w celu walki z szarą strefą.

W zakończeniu odniesiono się do stawianych przed pracą problemów, celów i hipotez badawczych. Pokazano, w jakim zakresie uzyskane wyniki pozwalają na ustosunkowanie się do nich, a które obszary pozostają wciąż problematyczne lub też otwierają się nowe pola badań. Zaprezentowano również walory aplikacyjne przeprowadzonych badań. Przedstawione w pracy holistyczne podejście do zagadnienia cyfryzacji podatku od towarów i usług pozwala na lepsze rozpoznanie uwarunkowań i konsekwencji tego procesu w Polsce.